

# РЕАЛІЇ ОКУПАЦІЙНОГО ПОВСЯКДЕННЯ

---

---

УДК 930(477)«1941/1944»:347.9(091)

© Олексій ГОНЧАРЕНКО

## ОСОБОВИЙ СКЛАД УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІЦІЙНИХ ФОРМУВАНЬ РАЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА» В ОКУПАЦІЙНОМУ ПОВСЯКДЕННІ: ЖЕРТВИ ОБСТАВИН, ПАТОЛОГІЧНІ КАТИ ЧИ ІДЕЙНІ ПРОТИВНИКИ РАДЯНСЬКОГО РЕЖИМУ? (1941–1944)

*Автор публікації, використавши маловідомі джерела архівних кримінальних справ на колишніх учасників українських поліцейних формувань райхскомісаріату «Україна», намагається з'ясувати причини та мотиви, за якими радянські громадяни ставали на службу в окупаційні органи влади, одним із яких була місцева поліція. У публікації доведено, що сучасна історіографія лише наближається до з'ясування цих обставин окупаційного минулого нашої країни, а основні проблеми цього фрагмента репрезентовані здебільшого контурно.*

*У статті з'ясовано, що учасниками місцевих поліцейних формувань ставали здебільшого молоді чоловіки, які мали певний досвід військової служби в РСЧА, колишні радянські військовополонені, члени похідних груп ОУН. При цьому ідейна (антирадянська чи націоналістична) мотивація у цих людей зазвичай була відсутня. Гітлерівські спецслужби досить активно відстежували настрої місцевих поліцейних формувань, а тому члени націоналістичних структур, яким удавалося до них на певний час інтегруватися, досить швидко були усунуті від служби. Найпоширенішою причиною колаборації було бажання зберегти власне життя, життя рідних та одержати вищий (порівняно з іншими членами місцевого населення) соціальний і майновий статус. Але якими б не були мотиви вступу на службу до поліцейних формувань, їхнім учасникам довелося на практиці реалізувати мету та завдання окупаційної політики лідерів Третього райху.*

**Ключові слова:** окупація, окупаційний режим, місцева поліція.

Складною, малодослідженою та контрверсійною проблемою нацистського окупаційного режиму, встановленого на теренах найбільшого за чисельністю населення та територією райхскомісаріату «Україна» (далі РКУ), дотепер є участь радянських громадян у функціонуванні місцевих поліційних формувань. Неоднозначність трактування проблеми колабораціонізму, участь особового складу створених гітлерівцями місцевих поліційних формувань у злочинах проти мирного населення країни, відсутність повноцінної наукової дискусії з цього приводу призводить як до демонізації образу колишніх поліцаїв, так і до спроб замовчування, небажання навіть говорити про неї. А участь представників українського націоналістичного руху у створенні та роботі поліційних формувань надмірно, як на наш погляд, ще й політизує цю проблему.

Зрозуміло, що без наявності розгалуженого поліційного апарату, органи якого охоплювали всю окуповану територію України, проникаючи своїм впливом і контролем чи не в кожне місто та село, гітлерівці не змогли б налагодити ефективну економічну експлуатацію захопленого територіального простору та місцевого соціуму; реалізувати на практиці окремі завдання підготовки майбутнього (у разі перемоги Німеччини у війні) масштабного колонізаційного проекту переселення німців Райху на обезлюднену та біологічно (расово) виснажену територію України; фізично ліквідувати чи принаймні нейтралізувати учасників (зокрема, й гіпотетичних) руху Опору та своїх принципово расових ворогів, якими за нацистською ідеологією були євреї.

За радянською історіографічною версією, учасниками репресивно-каральних органів місцевої поліційної влади в РКУ репрезентувались винятково кримінальні та асоціальні елементи, представники колишніх експлуаторських класів, які у зв'язку з особистими образами на радянську владу слухняно служили гітлерівцям. Ця теза чітко простежується не лише в історичній, а й у художній літературі, кінематографічній продукції, на аналізі якої зупинятися не будемо. Не «забували» радянські ідеологи і про ОУН, навісивши їхнім учасникам ярлик участі в роботі як місцевих органів влади, так і відповідних поліційних формуваннях як представникам «українського буржуазного націоналізму», а отже – непримиримим ідеологічним противникам комуністичного режиму.

Отож, про ступінь об'єктивності радянської історіографії у цьому контексті говорити не доводиться. А тому дозволимо собі обійтися лише зазначеними вище констатаціями, оскільки нічого спільного з історичною наукою ці сентенції не мають.

На противагу радянському історіографічному досвіду, на сьогодні маємо немало праць, автори яких розглядають різні аспекти такого складного явища окупаційної доби, як колаборація. Зазначимо, що сам термін «колаборація» використовується суто умовно (в широкому розумінні сутності цього терміна), оскільки фахівцям з історії Другої світової війни зрозуміло, що такого явища в історії окупаційного режиму в Україні просто не існувало. Співпраця –

вимушена чи добровільна, не має нічого спільного із суто політичними ознаками цього терміна. І. Патриляк та М. Боровик цілком слушно зазначають, що для багатьох людей участь у роботі цих допоміжних формувань була лише справою особистого виживання і дуже часто не мала жодного політичного чи ідеологічного підґрунтя [1].

Одним із перших на проблему співпраці радянських громадян із ворогом звернув увагу В. Коваль. Він доводив, що одним із результатів сталінського правління стала поява маси людей, які ненавиділи радянську владу в її сталінській формі, а тому вони і йшли в зрадники [2].

На питання колаборації українців звертає увагу Я. Грицак. Він зазначає, що твердження про схильність українців до колаборації з німецьким окупаційним режимом грішить сильним перебільшенням. З огляду на жорстокість, для українців вагомо поставало питання виживання. На думку вченого, схильність українців до колаборації є історичним міфом, який замінює проведення аналізу конкретних умов «загальними наліпками». До того ж, німецький уряд взагалі не виявляв ні найменшої готовності толерувати українську адміністрацію в РКУ. Розглядаючи питання участі українців у поліційних формуваннях, Я. Грицак пропонує тезу про аналогічні дії їх особового складу в акціях щодо бранців польських і литовських гетто. Він не визнає існування закоренілих антисемітських національних традицій у місцевому соціальному середовищі, вважаючи, що дії українців підпорядковувалися конкретним ситуаціям [3].

Декілька думок щодо проблеми колаборації українців висловила Ж. Ковба. Вона зазначає, що колаборація визначалася не бажаннями українців, а німецькою інституціональною владою. До різних форм співпраці вдавалися окремі маргінальні групи місцевого населення [4].

Спеціальна праця, центральним предметом якої визначається проблема колаборації на теренах РКУ та військової зони окупації, належить В. Шайкан. Авторка виділяє суспільно-політичні проблеми цього феномена окупаційної доби. В. Шайкан стверджує, що соціалізація більшості радянських громадян відбувалася в період їх життєвої кризи, та ще й у нестабільні періоди розвитку суспільства, коли ціннісні орієнтації особистості, її соціальна поведінка також змінювалися під тиском обставин. Дослідниця зазначає, що в умовах довоєнного нестабільного суспільства, а потім під час окупаційного часу частина українського населення з домінуючими рисами негативної ідентичності обирала аномальну лінію розвитку особистості в соціумі, тобто ставала на шлях колаборації. Саме ж явище колаборації формується та провокується в кризові періоди суспільства асоціальними проявами особистості та десоціалізацією людини, а також схильністю до конформізму [5].

В. Орлянський, розглядаючи проблеми колабораціонізму, пов'язує їх із ненавистю й претензіями до радянської влади, як і мала частина українського суспільства. На поведінку людей впливав особистісний фактор образи на владу. А в 1941 р. прийшла сила, яка зруйнувала цю систему страху й з'явилася, хоча б ілюзорна,

але можливість для виходу гнівним почуттям і реалізації помсти ненависній системі. Водночас він стверджує, що формування абстрактного образу держави як сильної влади привело до вироблення найоптимальнішої стратегії виживання місцевої людності – пристосування до найсильнішої на той момент влади [6].

І. Дерейко у своїх працях не лише розглядає проблему діяльності підрозділів української допоміжної поліції, а й перетворює її на центральний предмет дослідження [7]. Як зауважує дослідник, загальна маса добровольців німецької армії і поліції не складалася з прихильників нацизму. Її основу, а згодом – до третини чисельності, могли становити люди, налаштовані антибільшовицьки, або постраждали від радянської влади. Але особливих симпатій і вірності власне окупаційному режимові вони не проявляли. Їхні бійці, вступаючи до німецької армії та поліції, вирішували здебільшого власні тактичні питання (виживання, матеріальний добробут, боротьбу з більшовизмом) і не мали жодних далекосяжних політичних цілей чи інших підстав для тіснішого поєднання власного майбутнього з націонал-соціалізмом. Тому українські формування, навіть ідеально забезпечені й стовідсотково боєздатні (а таких була меншість), так і не стали надійним засобом проведення окупаційної політики та опорою нацизму ні в Україні, ні за її межами.

Установлюючи соціальне походження особового складу воєнізованих колаборантських формувань, І. Дерейко зазначає, що «на Заході таким штампом є сприйняття учасників допоміжних формувань німецької армії та поліції, як „ідейних антибільшовиків” і антисемітів, а на пострадянському просторі – як націоналістів, кримінальників, ображених на радянську владу (розкуркулених та репресованих), і лише частково – примусово мобілізованих полонених», та вважає такі узагальнення хибними й умовними. Дослідник установив, що своїм вступом до окупаційних поліцейських формувань колаборанти не робили якогось політичного вибору, а вирішували передусім свої матеріальні та побутові проблеми [8; 9].

Функціонування органів поліцейської системи на теренах генерального округу «Волинь та Поділля» розглядають Ю. Олійник та О. Завальнюк. У книзі аналізується і процес створення «української міліції» та її трансформування в допоміжну поліцію [10].

Серед праць цього історіографічного ряду варто відзначити монографію О. Клименка та С. Ткачова. У центрі уваги авторів перебувають питання організації та функціонування місцевої поліції на Кременеччині, участь її особового складу у знищенні єврейського населення регіону [11].

Ю. Радченку належить декілька праць, предметом яких є участь німецьких та місцевих допоміжних поліцейських формувань у знищенні євреїв Харкова. Автор досить прискіпливо підходить до ідентифікації каральних підрозділів окупаційної влади, які володіли службовою компетенцією на ліквідацію єврейського населення [12–16].

Н. Сугацька, з'ясовуючи причини співпраці з окупантами, стверджує, що більшість тих, хто згодився стати колаборантами, були тою чи іншою мірою люмпенізованими елементами. Одні стали такими через те, що не вписалися в радянську дійсність, інших штучно зробив такими сталінський режим, треті – ще до початку окупації стали кримінальними елементами, і лише меншу частину примусили до співпраці із загарбниками, прагнучи врятувати своє життя чи своїх близьких або просто шукаючи засобів до виживання. Але навіть ця менша частина поступово піддавалася моральній деградації та люмпенізації [17].

Проблему участі Буковинського куреня в масових розстрілах євреїв Києва в Бабиному Яру у вересні – жовтні 1941 р. розглядає В. Нахманович. Він з'ясовує, що цей підрозділ з'явився у Києві в середині листопада 1941 р., коли, як відомо, масові розстріли київських євреїв уже були проведені, зауважуючи, що це ставить хрест на тезі про провідну роль української поліції у тих розстрілах, оскільки за відсутності буковинців її просто було замало для проведення такої масштабної акції [18].

Б. Зек, проаналізувавши 273 анкети поліцаїв м. Луцьк, реконструював узагальнюючий соціальний портрет місцевого колаборанта. Це був виходець із приміського села, одружений, відбув строкову службу у війську. За релігійною і національною приналежністю – православний українець. Міський поліцейський мав початкову освіту, він був рільником або ж його професія належала до однієї із робітничих спеціальностей. Зазначимо, що за даними, одержаними Б. Зеком, від радянської влади постраждало лише троє поліцаїв – їх родини були вивезені до Сибіру і Казахстану [19].

У баченні Т. Бородіної, поліцаї були «старанними» виконавцями наказів, навіть якщо ці накази спонукали їх перевищувати повноваження та вбивати людей. Дослідниця зазначає, що меркантилізм, ідейні переконання, травматичний досвід минулого у тих чи тих комбінаціях, певно, були основними. Вступивши до лав поліцаїв, чоловіки мали шанс отримати реальні вигоди, а саме: можливість збагачення (вища заробітна плата, одяг, майно вбитих, хабарі) і протекцію німецької окупаційної влади [20].

Цікаві думки щодо причин колаборації місцевого населення та участі поліцейських у вбивствах євреїв наводить А. Усач. Щоправда, дещо дивуючись із того, що серед них було немало абсолютно «нормальних» людей. Дехто із них міг рятувати знайомих євреїв, а потім брати участь у масових вбивствах. Частина колишніх поліцаїв змогла успішно соціалізуватись у повоєнні часи [21].

Як на наш погляд, найбільш продуктивно виглядають результати наукового дослідження, яке належить М. Куницькому. У своїй праці він розглядає спроби створення масової соціально-політичної опори нацистського окупаційного режиму на теренах РКУ в контексті визначення соціально-професійного статусу працівників органів місцевої поліції. Досліднику вдалося встановити, що кадровий склад органів місцевої поліції РКУ був досить строкатим і репрезентував різні соціальні прошарки населення, зокрема й



інтелігенцію, колишніх комуністів, представників радянської номенклатури й так званого активу [22].

Отже, аналіз сучасної вітчизняної історіографії функціонування місцевих поліцейних формувань засвідчує, що ця проблема інтерпретується у контексті праць, присвячених загальним питанням і характеристикам окупаційного режиму та участі цих формувань у реалізації політики Голокосту. А от питання повсякденного життя працівників та службовців місцевої поліції РКУ так і залишаються поза полем зору дослідників. Існують стереотипи, нав'язані суспільству ще радянською системою. Зображення колаборантів (за схемою радянської історіографії) як осіб із кримінальним минулим, колишніх «куркулів» та «петлюрівців» (а пізніше – українських буржуазних націоналістів), що разом із німецькими військами прибули з еміграції – є лише частиною історичної правди. Насправді, проблема набагато складніша, адже у співпраці з окупантами брали участь не лише «колишні», а й особи, наділені радянською владою високим соціальним статусом.

Як свідчить практика окупаційних режимів минулого і сучасності, у співпраці з ворогом бере і буде брати участь значна кількість громадян, якими доводилося їм користуватися. Чим більші проблеми в країні до окупації, тим більший рівень колаборації. Тому вивчення цього аспекту окупаційного режиму в Україні дозволить відповісти на окремі, досить непрості питання тогочасної дійсності, зокрема впливу результатів діяльності радянського режиму на відповідну поведінку людей, що опинились в окупації. Важливими є мотиви вступу на службу до окупантів. Як відомо, мотив суттєво відрізняється від мети, хоч вони і близькі за значенням. Визначаючи мотив як внутрішні процеси, що відбуваються у свідомості людини і спонукають до вчинення певних дій, формують спрямованість волі. Зазначимо, що він відрізняється від мети, як уява особи про бажаний результат своєї діяльності. Відповідно до цього мотив, порівняно з метою, є більш глибинним і потребує додаткового дослідження.

Поведінка людей, що опинились на окупованій ворогом території, залежала від багатьох факторів. Проте відповідь на мотиви колаборації не може бути однозначною, оскільки в них переплелися соціально-політичні, особистісні та морально-етичні передумови. Виявити домінуючі причини відповідної поведінки людей досить проблематично.

Серед визначених нами соціальних типів та груп людей, котрі співпрацювали з окупантами, необхідно назвати цивільних громадян і радянських військовополонених; місцевих і вихідців з інших областей УРСР; мешканців міст та сіл; представників різних національностей – українців, росіян, білорусів, поляків та німців. Очевидно, що потрібно розглянути й різні вікові групи громадян, адже якщо одруженим громадянам необхідно було рятувати від голоду власних дітей, то на молодь цей фактор не впливав. У місцевій поліції перебували навіть колишні комуністи та радянський актив, представники ОУН.

Важливим є і час вступу на службу в поліцію. Початок окупації, з його надіями на «звільнення від влади більшовиків» та заграваннями нацистської пропаганди з цивільним населенням, суттєво відрізняється від середини 1942–1943 рр., коли окупаційний режим досяг своєї терористичної сутності і чітко окреслились контури майбутньої перемоги сталінського режиму. Окрім того, з 1942 р. розпочинається масовий примусовий набір на роботу в Третій райх, а тому частина чоловіків, прагнучи уникнути цього, вступала в поліцію.

«Здався в полон біля Києва у вересні 1941 р. Не вірив у перемогу» – такими чи подібними до них є формулювання слідчих радянських спецслужб, які виявляли мотиви вступу на службу до окупантів [23, 4]. З цих матеріалів видно, що найпоширенішим мотивом переходу на службу до окупантів було бажання зберегти особисте життя.

Окупаційна реальність була такою, що існував розрив між публічно проголошеними німецькою адміністрацією і реально застосовуваними нею правовими нормами прийому на службу в поліцію. Незважаючи на проголошення добровільних принципів вступу на службу, окупанти нерідко застосовували методи фізичного й психологічного тиску та загрозу застосування репресій. Перебуваючи в екстремальних умовах елементарного фізичного виживання, викликаних поразками Червоної армії та окупацією країни, опинившись перед загрозою застосування репресій, частина громадян обирала шлях порятунку, який за тих умов приводив їх до служби в поліції.

Перші набори в місцеву поліцію мали характер фактично примусових призовів. Саме так, за свідченнями обвинувачених, відбувався перший набір у Чорнобильську районну поліцію. Життєвий шлях поліцаїв був досить простий: призов у Червону армію, полон, повернення додому, виклик у комендатуру або жандармерію і наказ вступити в поліцію [24, 93; 25, 14].

Але слід зважати на ту обставину, що колишні поліцаї, перебуваючи під слідством, розуміючи невідворотність покарання, намагалися ввести в оману слідчих і використовували факт наказу німецької адміністрації як самозахист. Так, колишній поліцай свідчив: «У серпні 1941 р. мене повісткою викликали на біржу праці і запропонували йти служити у Фастівську поліцію. Одночасно мене попередили, що якщо я відмовлюсь, то мене відправлять на роботу в Німеччину». Отже, зовні все виглядає цілком пристойно, – чоловіка примусили до служби, якої він начебто й не бажав. Проте він не врахував, що в серпні 1941 р. примусових наборів у Німеччину ще не було.

Характерною є динаміка й інтерпретація виявлених фактів злочинів. Сам заарештований так свідчив про вчинені злочини: «Правда, ми разом з поліцаями інколи примушували заарештованих радянських громадян єврейської національності в тюремному дворі співати і танцювати». Проте захист затриманого виявився марним. Свідок спростувала ці «невинні» способи відпочинку та розваги поліцаїв: «спочатку заарештовані євреї виводились у двір поліцаїв, а потім примушувалися цілуватись чоловіків з жінками, співати пісні і бити один

одного» [26, 12, 15, 38].

Складність та багатогранність проблеми і в тому, що не слід відкидати й психологічних мотивів. Наприклад, вступ на службу разом із друзями дитинства. Характерним є пояснення поліцая з м. Звенигородка: «Вплинула ситуація, котра склалась на початку німецької окупації, і на моїх близьких товаришів-комсомольців» [27, 139].

Частина громадян, вступаючи на службу в поліцію, прагнула реваншу за дії радянської влади. Колективізація сільського господарства та загалом соціальне експериментування в СРСР однозначно негативно вплинули на мотиви поведінки громадян, що опинились в окупації. Анкетні дані на колишнього поліцая лаконічні, але за ними непростий життєвий шлях: в 1919 р. вступив у банду Лашуна, у 1921 р. з'явився з повинною, у 1928 р. отримав 10 років, в 1937 р. був звільнений. Назвемо і послужний список цього громадянина: старший поліцай, слідчий поліції, заступник начальника Березанської поліції [28, 16, 17]. В анкетних даних на колишнього начальника Тетіївської районної поліції вказано: «сім'я батька в 1929 р. була розкуркулена, я був засуджений в 1939 р. по ст. 170 КК УРСР до 6 років позбавлення волі, звільнений був в 1939 р.» [29, 1]. Характерними є й висловлювання поліцаїв, що вказують на мотиви вступу на службу: «При радах у мене загнули батька та діда. Тепер я зажену кого побажаю» [30, 62].

Типовими мотивами колаборації були меркантильні інтереси. Колишній заступник начальника Васильківської районної поліції свідчив: «В поліцію поступив, тому що в поліції можна було легко прожити і добре жити» [31, 50].

Аналогічними є й відповідні соціальні типи громадян. Так, у характеристиці Узинської сільської ради від 30 березня 1944 р. на колишнього начальника місцевої поліції вказано: «Головним джерелом існування була спекуляція та грабунок, за що не один раз був засуджений. Під час німецької окупації він із перших днів став працювати начальником жандармерії» [32, 38].

Справді, на службу в поліцію, здебільшого в перші дні окупації, вступила немала кількість осіб із кримінальним минулим. «В 1941 р., коли розпочалась Вітчизняна війна, я знаходився в ув'язненні. 26 червня 1941 р. начальник ВТТ оголосив усім: «Хто бажає вступити в ряди Червоної армії, того звільнимо з-під варти». Я написав заяву про вступ до Червоної армії і дійсно був звільнений. Як тільки мене звільнили, я пішов до свого села Бишів», – свідчив колишній поліцейський [33, 16; 34, 10]. Але досить часто німецька адміністрація відмовлялася від співпраці з колишніми ув'язненими. Причина цього крилася не у їх минулому, а в професіоналізмі та поведінці. Виявлених фактів пияцтва та грабіжництва було достатньо для звільнення з поліції.

Частина місцевих чоловіків стала поліцейськими в результаті виборів сільських громад, організованих місцевим населенням у перші дні окупації [35, 62; 36, 27, 29]. Проблема в тому, що хаос перших днів окупації призвів до тимчасового безвладдя у сільських районах країни. Панічний відступ підрозділів Червоної армії супроводжувався зростанням злочинності та пограбувань з боку



утікаючих радянських бійців та кримінальників [37, 7]. Тому сільські мешканці власноруч організовували так звану народну міліцію, особовий склад якої охороняв села від різних безчинств. Але і в цих випадках мотиви колаборації віддзеркалюють прагнення обраних осіб отримати певні дивіденди. Так, один з обраних поліцаїв, колишній військовополонений, вступивши на посаду, почав вимагати повернення будинку, конфіскованого в період колективізації. Грабуючи мешканців села, він заявляв: «Мене грабувала радянська влада, тепер грабувати буду я» [38, 116, 118]. Отже, навіть потрапивши на посади в результаті виборів, з часом ці особи починали зловживати владою, учиняючи щодо своїх односельців злочини.

Складність проблеми мотивів колаборації і в тому, що поліцаї, виконуючи службову компетенцію, не виявляючи власної ініціативи, не бажаючи помститись будь-кому, все ж вчиняли злочини. Причина цього крилася в тому, що сама по собі посада начальника поліції або рядового поліцейського призводила до необхідності виконувати накази німецького командування. А невиконання наказів у будь-якій управлінській системі, а особливо в окупаційній, викликало застосування покарань.

Виконання службових наказів призводило до участі поліцейських у репресивних заходах окупантів. Так, у свідченнях про діяльність начальника кущової поліції с. Борове Фастівського району вказано, що він «не бажав працювати начальником поліції і прохав, щоб його не обирали, але населення його обрало. За період його роботи начальником поліції будь-чого поганого про нього сказати не можу». Але, як видно з матеріалів кримінальної справи, він за вказівкою ортскоменданта «взяв на облік всіх громадян єврейської національності і примушував їх виконувати всілякі роботи, як-то: прибирання вбиралень, прибирання і інші роботи». Сам поліцай свідчить: «Про те, що євреїв розстріляють, я здогадувався, але допомогти не міг». Ним же був заарештований втікач-військовополонений, єврей за національністю, який переховувався у дружини. Він був відправлений у табір для військовополонених [39, 169, 170, 172]. Отже, громадянин, обраний на посаду начальника сільської поліції, не проявляючи особистої ініціативи, виконував накази із затримання євреїв та втікачів із полону.

У матеріалах кримінальних справ простежується факт вступу на службу осіб, що мали зв'язки з ОУН або ж були її членами. Так, за матеріалами кримінальної справи заарештований начебто був «кадровим націоналістом». Радянські слідчі «не забули» нагадати йому окремі факти біографії, зокрема засудження в 1928 р. за націоналістичну діяльність в організації «Полуботківська громада», котра начебто існувала в м. Біла Церква.

Обвинувачений свідчив про керівну роль націоналістів у виборах його начальником поліції, але зазначав, що більше з ними не зустрічався. За його словами, в апараті поліції на посаді коменданта працював представник ОУН, який після арештів у грудні 1941 р. перейшов до підпільної роботи, виїхавши до м. Києва. Сам начальник поліції за зв'язок з українськими націоналістами був заарештований поліцією СД. Після слідства він дав підписку про те, що не буде займатись політичною роботою [40, 107, 194, 195]. Після звільнення він втратив можливість служити в поліції.

Отже, політико-ідеологічний мотив участі в роботі поліції не мав значного впливу і не був поширеним. Окрім того, у матеріалах кримінальних справ наявний прямий тиск на підслідних, а тому отримані в такий спосіб факти не можуть бути підставою для звинувачення ОУН у співпраці з нацистами в органах поліції. Так, один з обвинувачених, згідно з протоколом судового засідання ВТ КВО від 5 жовтня 1944 р., відмовився від своїх свідчень, заявивши, що поступив у поліцію лише під загрозою застосування, а «протокол підписав під тиском слідчого, при чому сам не знав, що підписую протокол, в якому було зафіксовано про мою участь в організації “ОУН” і розстрілах громадян єврейської національності. Я лише служив як рядовий поліцейський» [41, 80].

Характерною є кримінальна справа на колишнього начальника Макарівської та Бородянської поліції, члена ОУН із 1939 р., який прибув у регіон разом із похідними групами. Як виявило слідство, завдання влаштуватися на керівну посаду в поліцію він отримав від керівника Рогатинського районного проводу ОУН. Зі слів обвинуваченого, очолюючи керівництво поліцією, він повинен був керуватись тим, що її особовий склад слід підбирати із числа молодих, здорових чоловіків, здатних на військові дії на випадок, коли ОУН віддасть наказ на збройне повстання в тилу німців [42, 79, 84].

З 25 серпня до жовтня 1941 р. він був начальником Макарівської поліції. У листопаді 1941 р. отримав аналогічну посаду в Бородянській поліції. Причина переведення полягала в його розповідях населенню про те, що німці не мають права грабувати, а за все повинні платити. Із січня 1942 р. до серпня 1943 р. він був понижений на посаді й виконував обов'язки заступника начальника поліції. У серпні 1943 р. був заарештований Київською поліцією безпеки та СД. Причина арешту полягала в недобросовісному виконанні службових обов'язків. Після звільнення працював рядовим поліцаєм [43, 19, 20]. Зазначимо, що жодних фактів націоналістичної діяльності цього представника похідної групи німецькі слідчі із СД так і не отримали.

Колішній помічник коменданта Іванківської районної поліції, який також прибув у регіон разом із націоналістами, у своїх свідченнях не назвав жодного факту впливу ОУН на місцеву поліцію. Показовою є його відповідь на запитання щодо мотивів небезпечної подорожі в прифронтову зону: «До Східної України я приїхав лише з цікавості, як турист, але, поступивши в поліцію, повинен був виїздити на боротьбу з партизанами, навчатись на курсах поліцаїв і виконувати інші завдання» [44, 191, 192, 198].

Зазначимо, що похідні групи ОУН справді діяли на окупованій території України. Але ідеологічний мотив участі в роботі поліції не мав поширення. Особи, що мали певний стосунок до ОУН, або втратили зв'язок з організацією, або ж членство в ній було визнано під тиском слідчих радянських спецслужб. Аналіз матеріалів кримінальних справ свідчить, що ОУН мала вплив здебільшого на цивільні органи влади, але не на поліцію. Слід також реально оцінити ситуацію з погляду відомчої підпорядкованості цих органів влади. Місцева

поліція безпосередньо підпорядковувалася німецькій жандармерії, що призвело до встановлення жорсткого, високопрофесійного контролю за її роботою. Будь-яка підозра у належності поліцаїв до середовища українських націоналістів, так само як і до радянського підпілля, викликала санкції, котрі унеможливлювали їх подальшу професійну діяльність.

Таким чином, працівники радянських спецслужб нав'язували кілька домінуючих мотивів: вступ на службу з меркантильних інтересів, страху за збереження власного життя. Окрім того, простежується прагнення довести, що колаборантами були особи, репресовані свого часу радянською владою, та представники українських націоналістів.

Одним із мотивів колаборації був антисемітизм. Проте цей мотив дещо складніший порівняно з іншими. Як правило, антисемітські мотиви поєднуються з меркантильними. Поширеним є взаємне переплетіння образу радянської влади та антисемітизму. Найбільш точно міркування цих осіб передавалось в окупаційній пропаганді ідей «юдо-більшовизму». Колишній начальник Білоцерківської поліції, охарактеризувавши кілька десятків поліцаїв і зазначивши відомі йому мотиви їх вступу на службу, лише в кількох випадках називає своїх підлеглих антисемітами [45, 102–116].

Типовою в цьому плані є характеристика начальника Баришівської поліції: «Він проводив агітаційну роботу проти євреїв, говорив, що якби не було євреїв, то не було б і Радянської влади. Євреї придумали для селян колгоспи, щоб вони працювали безкоштовно, а самі поїдали наш продукт. [...]. Висловлюючи незадоволення, [Н] також і на керівництво Комуністичної партії говорив, що всі вони євреї. Причому висловлювався в дуже грубій нецензурній формі». Як продовжував свідок, розстріл місцевих євреїв був радісним для названого персонажа, який став застосовувати висловлювання «Слава богу, в районі жидів вже немає». У цьому ж документі наявний і меркантильний інтерес. Отримавши керівну посаду, він грабував майно розстріляних, а також, шукаючи начебто приховане золото, наказав зруйнувати будинки, у яких перебували заарештовані євреї [46, 16, 17]. Отже, визначити, який мотив керував діями колаборантів, досить непросто, але, без сумніву, антисемітський комплекс також є.

Німецька окупаційна адміністрація, відчувши гостру кадрову проблему, всупереч нацистській доктрині, змушена була залучати до служби в місцевих поліцейських органах як колишніх комуністів, так і працівників апарату НКВС. Так, Нестеренко І., колишній працівник НКВС, без особливих проблем у жовтні 1941 р. обійняв посаду старшого поліцейського в с. Скопці Баришівського району, що на Київщині. За деякий час він був переведений на посаду слідчого до районного центру, а потім обійняв посаду начальника районної поліції [47, 3, 4]. У цій же Баришівській поліції служив Шмигельський – кандидат у члени ВКП(б). Таких випадків можна назвати немало. Як видно із матеріалів кримінальної справи А. Човгана, він «до початку Вітчизняної війни служив на ст. Фастів-1 на посаді міліціонера. Залишившись проживати на тимчасово окупованій німцями

території, у серпні 1941 р. добровільно поступив на службу в залізничну поліцію на ст. Фастів-1 і перебував на посаді рядового поліцейського до жовтня 1943 р.». Разом із ним служив і Маслов П., який до війни також перебував у складі міліції цієї ж станції [48, 2, 42].

Інколи вступ колишніх працівників системи НКВС на службу в окупаційні поліційні органи мав суто професійні причини. Так, Ф. Лелюх до війни перебував та служив охоронцем у Лук'янівській в'язниці м. Києва. Після цього обіймав посаду помічника оперативного вповноваженого кримінального розшуку міліції м. Києва. Восени 1941 р. знову працював тюремним охоронцем у Києві. Очевидно, що суто професійні навички дали змогу цьому громадянину швидко отримати підвищення по службі та обійняти посаду старшого охоронця. Під час прийому на роботу виявилось, що Ф. Лелюх ще й служив у конвойних частинах і свої службові функції знав добре. Цього виявилось достатньо для одержання позитивного рішення від німецького службовця. Після евакуації німецької адміністрації з Києва восени 1943 р. він потрапив до Білої Церкви, де також служив охоронцем у місцевій тюрмі. Рішенням військово-польового суду в лютому 1944 р. був засуджений до смертної кари через публічне повішення у м. Біла Церква. Труп повішеного мав висіти дві доби [49, 12, 14, 15, 33].

Отже, як засвідчують наведені факти, мотиви колаборації є універсальними. Насамперед до колаборації спонукав сам окупаційний режим із його безпрецедентними екстремальними умовами життя. Меркантильність, проблеми матеріального забезпечення сімей є найпоширенішими мотивами колаборації. Важливим є й мотив помсти, сатисфакції у будь-якій формі та будь-якими засобами. Окрім того частина населення не бажала віддавати життя за цінності радянського режиму, що найбільш чітко та рельєфно відобразилось на початковому етапі окупації. До того ж радянська влада своїми діями налаштувала проти себе широкі кола українського суспільства.

Серед колаборантів, що співпрацювали з окупантами в органах поліції, можна виділити представників різних соціальних груп і прошарків населення. На посадах керівників районної поліції перебували особи з достатньо високим рівнем освіти, у більшості своїй – колишні вчителі, члени партії. Нестача кадрів спонукала окупаційну адміністрацію до висунення на керівні посади осіб із рядового складу, які проходили відповідну процедуру навчання в поліцейських школах. Усі керівники поліції поступово втрачали морально-етичні норми, перетворюючись на осіб, що слухняно виконували накази німецького командування.

Розглядаючи повсякденне життя українських поліцаїв, будемо виходити із трьох площин: досить простої – матеріально-побутової, і неоднозначних – соціально-професійної та психологічної.

Перша площина – матеріально-побутова, яка досить непогано описана в літературі, а тому на ній зупинимося лише контурно. Зрозуміло, що особи, котрі вступили на службу до місцевої поліції, автоматично одержували певні матеріальні преференції. Обмундирування, заробітна плата, продуктове



забезпечення – усе це суттєво підвищувало соціальну значущість служби в поліції. До того ж поліцейські звільнялися від сплати податків, одержували безоплатну медичну допомогу та у разі необхідності і службове житло. Усе це в разі збільшувало шанси поліцейських та членів їхніх сімей на виживання в умовах окупації і досить непогане, як на той час, своє буття.

Немало поліцейських змогли не лише повернути будинки та власність, конфісковані свого часу радянською владою, а й суттєво – як кількісно, так і якісно – збільшити розміри належного їм майна. Німецька влада не допускала перерозподілу конфіскованого радянською владою майна. Але для поліцейських німецькими адміністраторами були введені винятки. Вони таки змогли повернути принаймні частину втраченого. Звісно, що мова не могла йти про земельну власність, виробничі потужності та приміщення, які перебували у віданні колишніх колгоспів (громадських господарств).

Складнішим аспектом окупаційного буття поліцейських є їхній соціально-професійний статус. Річ у тім, що поліцейські мали на практиці реалізовувати нормативні імпульси, котрі надходили від їхнього німецького керівництва. Практика ж цивільних адміністраторів РКУ та силових відомств, які контролювали цю територію, полягала у формулюванні конкретних завдань, котрі підлягали обов'язковому виконанню. А от самі форми й методи їх виконання німецьку адміністрацію особливо не цікавили. Наприклад, довівши план виконання поставок продуктів харчування на конкретну громаду, німецька адміністрація вимагала неодмінного їх виконання. А от у кого, у разі необхідності, їх вилучати – визначала місцева адміністрація та поліція. Те ж саме стосувалося й визначення осіб, які підлягали відправленню на примусові роботи до Райху, ремонти шляхів сполучення, інші роботи в контексті встановленої трудової повинності. Німецька адміністрація лише визначала кількісні показники, а місцева влада власноруч доводила справу до кінця.

Значна частина українських поліцейських прагнула використати свій службовий статус задля досягнення максимального матеріального зиску. Беручи до уваги той факт, що німецька адміністрація була нечисленною і порівняно слабо контролювала місцеві поліційні формування (особливо у сільській місцевості), то для рядових поліцейських відкрився шлях швидкого збагачення. Звісно, що все це відбувалося за рахунок місцевого населення, оскільки вилучати ресурси підприємств, установ та організацій РКУ було досить проблематичним, позаяк німецька адміністрація, не вагаючись, застосовувала жорсткі покарання, навіть якщо цими порушниками виявлялися представники місцевої поліції.

Фактично, опинившись у ролі чи не єдиних представників влади, які до того ж непогано розумілися на обставині в місцевому соціумі, українські поліцейські, виконуючи німецькі вказівки, «не забували» і про своє матеріальне благополуччя. Саме в них залишилася немала частина конфіскованого у євреїв майна, адже вони займалися його збором після масових розстрілів, здійснювали



охорону під час перевезення до місць збору та зберігання, займалися його описуванням. Звісно, що певний ступінь безконтрольності з боку німецького командування і призводив до масових порушень, а відтак і до підвищення матеріального стану українських поліцейських та їхніх сімей.

Реальні дії українських поліцейських мали ознаки корупції, яка, як зазначають В. Гінда та І. Дерейко, вразила увесь управлінський персонал РКУ та дистрикту «Галичина», зокрема й німецькі силові відомства. Корупція пронизувала всі сфери життя в окупованій Україні і не була притаманна лише окупаційному апарату або лише заданій території і її населенню – вона впливала з намагання представників однієї й іншої груп вийти за межі встановлених для них воєнними обставинами рамок. Просто для одних це було викликано можливістю збагатитись, а для інших – бажанням вижити [50].

Українські поліцейські без особливих моральних сумнівів отримували хабарі від осіб, які потребували з їх боку певних послуг чи то принаймні службової бездіяльності. Відкупитися можна було за все, починаючи від плати за доставку продуктів харчування до голодуючих міст до викупу від відправлення до Німеччини. Те ж саме стосувалося й отримання легальних документів, різноманітних довідок тощо. Насправді доходило до того, що навіть викупити з поліції учасників руху Опору чи саботажників, залежно від суми хабара, – не складало особливих проблем. На практиці українські поліцейські, так само як і їхні німецькі покровителі з місцевої адміністрації РКУ, виявилися справжніми корупціонерами, які за кошти готові були піти на все, аби лиш одержати матеріальну вигоду. І лише контроль поліції безпеки та СД (хоч і їх також вразив вірус корупції) стримував апетити цих представників окупаційної адміністрації.

У середовищі українських поліцейських, якими б не були мотиви їхньої служби, невпинно наростали деструктивні морально-психологічні настрої, які посилювалися залежно від зростання поразок Вермахту на фронтах війни. Опинившись у ролі своєрідної місцевої еліти, вони розуміли свою майбутню долю, скаженіючи від цього або навпаки – намагаючись чимось «обілитися» перед майбутньою зустріччю з радянською владою.

Морально-психологічні настрої поліцейських змінювалися також і у зв'язку з непростюю екстремальною професійною діяльністю. Ми ніколи вже не дізнаємося про справжню кількість загиблих поліцейських від рук учасників руху Опору. Немало поліцейських загинуло від рук радянських партизанів. Так, один із них свідчив, що за період окупації у Баришівській районній поліції радянські партизани вбили 16 поліцейських [51, 20]. Як бачимо, життя поліцейських справді загрожувала небезпека.

Якими б мотивами не керувалися люди, вступаючи на службу в поліцію, з часом вони прекрасно розуміли своє майбутнє – загибель від рук учасників руху Опору, радянської чи німецької влади. Місцеве середовище, за невеликими винятками, ставилося до цих людей украй негативно. До того ж більшість із них за період служби, виконуючи накази, вчинила немало злочинів, виправдання яким не було.

Отже, у середовищі українських поліцейських було досить небагато справжніх ідеологічних супротивників радянського режиму, реальних ворогів більшовицької влади. Здебільшого причини колаборації частини місцевого населення з окупантами крилися в матеріально-побутовій сфері, безпрецедентно жахливих умовах життя, введених окупаційною адміністрацією.

*Джерела та література:*

1. Патриляк І.К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І.К. Патриляк, М.А. Боровик. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – С. 196.
2. Коваль В.С. «Барбаросса»: истоки и история величайшего преступления империализма / В.С. Коваль / АН УССР, Ин-т истории. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 595.
3. Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування української модерної нації XIX–XX ст. / Я.Й. Грицак. – К.: Генеза, 1996. – С. 169, 171, 173.
4. Ковба Ж. Колаборація українців і долі євреїв на теренах України періоду другої світової війни / Ж. Ковба // Запорожские еврейские чтения. Вып. 4. – Запорожье: Диво, 2000. – С. 47.
5. Шайкан В.О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» і військової зони в роки Другої світової війни. Монографія / В.О. Шайкан. – Кривий Ріг: Мінерал. – С. 57, 58, 80.
6. Орлянський В. Деякі особливості української колаборації у роки Другої світової війни / В. Орлянський // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К., 2009. – Випуск 29. – С. 60, 63.
7. Дерейко І. Місцеві формування німецької армії та поліції у Райхскомісаріаті «Україна» (1941–1944 роки) / Іван Дерейко; Ін-т історії України НАН України. – К., 2012. – 174 с.
8. Дерейко І. Архівно-слідчі справи як джерельна база дослідження особистого виміру проявів збройного колабораціонізму в Райхскомісаріаті «Україна» / І. Дерейко // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / Відп. ред. О.Є. Лисенко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – Вип. 13. – С. 33, 34, 37, 38, 40, 50.
9. Дерейко І. Від Українського куреня Білої Церкви до пожежної служби Берліна: доля 116-го батальйону шуцманшафту / І. Дерейко // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / Відп. ред. О.Є. Лисенко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2015. – Вип. 17. – С. 48–60.
10. Олійник Ю.В., Завальнюк О.М. Нацистський окупаційний режим у генеральній окрузі «Волинь – Поділля» (1941–1944 рр.) / Ю.В. Олійник, О.М. Завальнюк. – Хмельницький: Поліграфіст-2, 2012. – С. 50–72.
11. Клименко Олег, Ткачов Сергій. Українці в поліції в рейхскомісаріаті «Україна»: німецький окупаційний режим на Кременеччині у 1941–1944 рр. / Олег Клименко, Сергій Ткачов. – Харків: Ранок-НТ, 2012. – 272 с.
12. Радченко Ю. Вермахт та «остаточне вирішення єврейського питання» на Харківщині / Ю. Радченко // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. – Вип. 12. – С. 255–265.
13. Радченко Ю. Війна та нацистська окупація очима підлітка. Інтерв'ю з Галиною Гнатівною Хоткевич / Ю. Радченко // Схід – Захід: Історико-культурологічний збірник. – 2008. – Вип. 11–12. – С. 331–344.

14. Радченко Ю. Знищення харківських євреїв органами ГФП та СД в роки Другої світової війни / Ю. Радченко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Вип. 42. – Харків. – 2010. – С. 134–144.
15. Радченко Ю. «Його чоботи та есесівська форма були забризкані кров'ю...»: таємна польова поліція, поліція безпеки та СД, допоміжна поліція у терорі щодо євреїв Харкова // Голокост і сучасність. – 2011. – № 2 (10). – С. 46–86.
16. Радченко Ю. «Ми випустили в них всі патрони...»: колаборація та Голокост у Краснограді Харківської області (жовтень 1941 – червень 1942) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – Вип. 13. – С. 172–181.
17. Сугацька Н. Відношення населення окупованих територій до антиєврейської політики окупантів (за матеріалами Миколаївської області) / Н. Сугацька // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Історична пам'ять про війну та Голокост», Київ, 28–30 вересня 2012 р.: Статті та повідомлення. – Дніпропетровськ: Центр «Ткума», 2013. – С. 163, 165, 170.
18. Нахманович В. Буковинський курінь і масові розстріли євреїв Києва восени 1941 р. / В. Нахманович // Український історичний журнал. – № 3. – 2007. – С. 83.
19. Зек Б. Особовий склад української допоміжної поліції Луцька у 1941–1944 роках // Б. Зек // Історичні студії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Вип. 9–10. – 2013. – С. 105–111.
20. Бородіна Т. Стратегії поведінки місцевого населення Полтавщини під час Голокосту (1941–1943 рр.) / Т. Бородіна // Голокост і сучасність. – № 1. – 2017. – С. 61, 68.
21. Усач А. Місцеві колаборанти та Голокост в Україні: перспективи і виклики дослідження / А. Усач // Українське суспільство і пам'ять про Голокост: наукові та освітні аспекти (Вибрані доповіді ІХ і Х круглих столів до Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту) / Редкол.: А. Подольський, С. Осіпчук. – Київ: Український центр вивчення історії Голокосту; КВІЦ, 2018. – С. 41–49.
22. Куницький М. Соціально-правовий статус місцевого населення Райхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.): монографія. – К.: НВЦ «Профі», 2014. – С. 148–184.
23. ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 64429.
24. Там само. – Спр. 56141.
25. Там само. – Спр. 61113.
26. Там само. – Спр. 57790.
27. Там само. – Спр. 51086. – Т. 1.
28. Там само. – Спр. 58495.
29. Там само. – Спр. 63088. – Т. 6.
30. Там само. – Спр. 57706.
31. Там само. – Спр. 64235.
32. Там само. – Спр. 61036.
33. Там само. – Спр. 57034. – Т. 2.
34. Там само. – Спр. 57034. – Т. 1.
35. Там само. – Спр. 67019.
36. Там само. – Спр. 67035.
37. Життя в окупації. Славута і Славутчина в 1941–1943 рр. Збірник документів / упорядкування, передмова та коментарі В. Г. Берковського. – Київ-Хмельницький: Поліграфіст-2, 2014. – С. 7.
38. ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 56990. – Арк. 116, 118.
39. Там само. – Спр. 39182.

40. Там само. – Спр. 46872.
41. Там само. – Спр. 11906.
42. Там само. – Спр. 39831. – Т. 1.
43. Там само. – Спр. 39831. – Т. 5.
44. Там само. – Спр. 57736.
45. Там само. – Спр. 55733. – Т. 1.
46. Там само. – Спр. 44778.
47. Там само. – Спр. 40966.
48. Там само. – Спр. 40220.
49. Там само. – Спр. 43368.
50. Гінда В., Дерейко І. Корупція в Райхскомісаріаті «Україна»: маловивчена сторінка окупаційної дійсності / В. Гінда, І. Дерейко // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / Відп. ред. О.Є. Лисенко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – Вип. 14. – С. 175–187.
51. ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 40966.

© **Алексей ГОНЧАРЕНКО**

## **ЛИЧНЫЙ СОСТАВ УКРАИНСКИХ ПОЛИЦЕЙСКИХ ФОРМИРОВАНИЙ РЕЙХСКОМИССАРИАТА «УКРАИНА» В ОККУПАЦИОННОЙ ПОВСЕДНЕВНОСТИ: ЖЕРТВЫ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ, ПАТОЛОГИЧЕСКИЕ ПАЛАЧИ ИЛИ ИДЕЙНЫЕ ПРОТИВНИКИ СОВЕТСКОГО РЕЖИМА? (1941–1944)**

*Автор публикации, использовав малоизвестные источники из архивных уголовных дел, составленных на бывших участников украинских полицейских формирований рейхскомиссариата «Украина», стремится установить причины и мотивы, в соответствии с которыми советские граждане ставали на службу в оккупационные органы власти, одним из которых являлась местная полиция. В публикации доказано, что современная историография только приближается к установлению этих обстоятельств оккупационного прошлого нашей страны, а основные проблемы этого фрагмента репрезентируются в основном только контурно.*

*В публикации установлено, что участниками местных полицейских формирований в основном были молодые мужчины, которые имели некоторый опыт службы в РККА, бывшие советские военнопленные, члены походных групп ОУН. При этом идейная (антисоветская или националистическая) мотивация у этих людей практически отсутствовала. Гитлеровские спецслужбы довольно активно отслеживали настроения в местных полицейских формированиях, а поэтому члены националистических структур, которым удалось на некоторое время интегрироваться в эти органы власти, довольно быстро были из них удалены.*

Наиболее распространенной причиной коллаборации было желание сберечь собственную жизнь, жизнь родственников и получение более высокого в сравнении с другими членами общества социального и имущественного статуса. Но какими бы ни были мотивы вступления на службу в полицейские формирования, их участникам пришлось на практике реализовывать цели и задания оккупационной политики лидеров Третьего рейха.

**Ключевые слова:** оккупация, оккупационный режим, местная полиция.

© *Aleksej HONCHARENKO*

## PERSONAL STRUCTURE OF THE UKRAINIAN POLICE FORMATION OF THE REALSCOMISARIAT «UKRAINE» IN THE OCCUPATIONAL EVALUATION: VICTIMS OF THE CIRCUMSTANCES, PATHOLOGICAL PALACES OR IDEA OUTDERS OF THE SOVIET REGIME? (1941–1944)

*The author used little-known sources from archival criminal cases filed against former members of the Ukrainian police formations of the Reichskommissariat «Ukraine», seeking to establish the causes and motives according to which Soviet citizens employed in the occupation authorities, one of which was the local police. In the publication, a platoon is formulated that modern historiography is only approaching the establishment of these circumstances of the occupational past of our country, and the main problems of this fragment are represented mainly only in contour.*

*The publication found that the participants in local police formations were mainly young men who had some experience of serving in the Red Army, former Soviet prisoners of war, members of the OUN hiking groups. At the same time, the ideological (anti-Soviet or nationalistic) motivation of these people was practically absent. The Hitler special services quite actively tracked the sentiment in the local police formations, and therefore, members of nationalist structures, who managed to integrate into these authorities for some time, were quickly removed from them. The most common cause of collaboration was the desire to save one's own life, the life of one's relatives, and to obtain a higher social and property status than other members of society. But whatever the motives for joining the police forces, the participants had to put into practice the goals and objectives of the occupation policy of the leaders of the Third Reich.*

**Keywords:** occupation, occupation regime, local police.